

◆◆◆ KÖZLEMÉNYEK

◆◆◆ BEKE MARGIT

BÍBOROSI KALAPOK ÁTADÁSA A BUDAI VÁRBANI

Érdekes eseménynek volt tanúja a budavári lakosság 1901-ben, ugyanis két Monarchia-beli érsek itt vehette át a bíborosi méltóság jelét. Addig ez sohasem fordult elő ezen a helyszínen, hiszen a magyar bíborosok is többnyire Bécsben vették át az uralkodótól a bíborosi kalapot

Az esemény előzményéhez tartozik, hogy az 1901. április 15-én tartott konzisztóriumon a pápa a 12 bíboros között két személyt is megnevezett a Monarchián belül.¹ Az egyik, Leo Skrbensky 1863. június 12-én született a morvaországi Hausdorf községben. Gyermekéveit a drewohostitzi kastélyban töltötte, majd a kremsmünsteri bencéseknel, később a kremsi főgimnáziumban tanult. Innsbruckban jogot hallgatott, majd önkéntes katona lett. Onnan dragonyos hadnagyi rangban szerelt le. Ezután követve Krisztus hívó szavát szeminarista lett Olmützben. 1889-ben szentelték pappá. Rómában kánonjogi doktorátust szerzett. Kápláni beosztást kapott a Magyarbród melletti Osztohban, majd Meltschben plébános lett. 1898-ban kremsieri prépost, később olmützi kanonok lett. 1898. szeptember 15-én a király prágai hercegérsekké nevezte ki, amit a pápai kinevezés 1899. december 14-én követett. A püspökszentelésre 1900. január 6-án került sor. A szertartást Theodor Kohn olmützi érsek celebrálta, Martin Josef Říha České Budějovice-i püspökkel és Ferdinand Jan Kalous gratianopolisi c. püspökkel együtt. A kardinális kinevezése 1901. április 15-én történt.

A másik bíboros, Jan Maurycy Paweł Puzyna Gwoździeczen született 1842. szeptember 13-án. 1878. december 8-án szentelték pappá a lengyelországi Przemysli Egyházmegye címére. 1886. február 26-án memphisi c. püspökké és az ukrainai Ivovi segédpüspökké neveztek ki. Püspökszentelését

¹ *Báró Skrbensky Leo bíbornok, prágai hercegérsek*, in *Vasárnapi Ujság* 48 (1901) 19/306.

Mieczyslaw Halka Ledóchowski bíboros, gniezno-poznani érsek végezte 1886. március 25-én, Franziskus von Paula Schönborn prágai érsek és Josyf Sembratowicz theodosiopolisi c. érsek segédletével. Puzyna 1895. január 22-én krakkói püspök lett. 58 éves elmúlt, amikor 1901. április 15-én XIII. Leo pápa kinevezte bíborossá Skrbenskyvel együtt.

A bíborosi kalapot Ferenc József adta át mindkettőjüknek. A szertartás a budai udvari várkápolnában történt, mert az uralkodónak ez a helyszín volt a legmegfelelőbb. Az eseményen Talliani bécsi nuncius is megjelent.

Kanter Károly, a királyi vár plébánosa és a Szent Jobb öre már április 20-án jelentette Vaszary Kolos hercegprímásnak, hogy a királyi főudvarmester őt bízta meg azzal, hogy meghívja a királyi vár templomában tartandó ünnepélyre április 25-én délelőtt 11 órára. A hercegprímásnak elküldte a programot, a szertartás egy példányát és az udvari jelentést.²

Kanter Károly jelezte, hogy az udvari jelentés szerint április 25-én, csütörtökön délelőtt a király 11 órakor Budán az udvartartás férfi tagjainak kíséretében a királyi vár szertartási termeiből a vár templomába vonul, ahol nagymise után ünnepélyes keretek között Leo Skrbensky báró, prágai hercegérsek és Jan Puzyna krakkói herceg-püspök fejére helyezi a bíbornoki kalapot.

A levélben olvasható, hogy a császári és királyi belső titkos tanácsosok, kamarások és asztalnokok a királyi vár fehér termében gyűlnek össze, a templomba menet öfelsége kíséretét képezik, a templomban a padokban foglalnak helyet, végül az ünnepély után a királyt visszakisérik a szertartási termekbe.

Kanter Károly tudta, hogy a király ezen a napon éppen Budán tartózkodik, így – noha hétköznapról van szó – elvégezheti a szertartást. A *Vasárnapi Újság* jól értesültségét bizonyítja, hogy tudomása szerint báró Skrbensky ereiben magyar vér folyik. Ő maga mondta el a magyar főuraknak társalgás közben, hogy anyai ágon rokona az Erdődyek előkelő főúri családjának. Az újság nem említette, de ismert, hogy Bakócz Tamás (1517–24) esztergomi érsek, bíboros is kapcsolatban volt az Erdődy családdal. Ő az a bíboros, aki a pápai trónra is eséllyel pályázott. A prágai hercegérsek felé azért is fordult az érdeklődés, mivel igen fiatal volt. Az újság utal Bonaparte Lucián esetére, aki 40 évesen, illetve Schwarzenberg Frigyes János József hercegre, aki 33 évesen nyerte el a bíborosi címet. Skrbensky ekkor 38 éves. Úgy látszik, elkerülte az újságíró figyelmét Mátyás király rokona, Aragóniai János, aki 21 évesen lett bíboros, valamint Estei Hippolit is, aki 15 évesen kapta meg a bíbort. Skrbensky a maga 38 évével ezek után nem számított igazán fiatal bíborosnak, mégis általában

² PL Vaszary Kolos. Egyházkormányzati iratok. Cat. A. 1700/1901.

idősebb korban adta meg a pápa ezt a méltóságot, amint Puzyna esete is mutatja.

Mindkét bíboros 1902. június 9-én foglalta el címtemplomát: Skrbensky a Santo Stefano-templomot a Monte Celión, Puzyna a Santi Vitale, Valeria, Gervasio e Protasiót. Puzyna 1911. szeptember 8-án krakkói püspökként halt meg. Skrbensky 1916-ban olmützi érsek lett, székéről 1920. július 6-án lemondott. (Igen érdekes lemondásának az ideje, hiszen nálunk a Trianoni békediktátum gyásznapija június 4.) Jóval később, 1938. december 24-én hunyt el.

••• TÖRÖK ZSOLTNÉ DOBÓ JUDIT – MÉSZÁROS ZOLTÁN

TULAJDONJEGYEK AZ ESZTERGOMI FŐSZÉKESEGYHÁZI KÖNYVTÁR KÖTETEIBEN – „*HABENT SUA FATA LIBELLI*”

Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye legnagyobb könyvtárának kötetei esetén különösen érvényes ez a mondás, hiszen az állomány jelentős része hagyatékokból, ajándékokból származik. És mi más mutathatná jobban egy-egy könyv útját, mint a benne, rajta lévő kézírásos bejegyzés, *ex libris*, *super ex libris*? Ezek segítségével a könyvtár állományának, állományrészeinek eredetéről is sokat megtudhatunk, de a hagyatékozó, ajándékozó érdeklődési köréről is képet kaphatunk, így a könyvtártörténet-írás mellett az olvasmánytörténeti kutatások számára is hasznos lehet feltárásuk. Ahogyan Czakó Elemér írja, „... e régi magyar ex-librisek elkallódott szellemi kincstárak emlékeit tartják fent számunkra, a melyek ha a szélrőzsa irányában szétszóródtak is idők múltán, mindenkor figyelmeztetnek bennünket, hogy a magyar kultúra múltját ott rakták le, azok, a kik tudományszeretetből könyveket gyűjtöttek.”¹ A könyvtár több évszázados múltjából következően pedig az állomány lehetővé teszi, hogy az *ex libris* mint műfaj kialakulását, fejlődéstörténetét is nyomon követhessük, tehát művészettörténeti szempontból is fontos lehet feldolgozásuk.

A Főszékesegyházi Könyvtár köteteiben található könyvjegyek első feltárása, összegyűjtése Némethy Lajos nevéhez kapcsolódik. Némethy Lajos (1840–1917) plébános, történész 1894-től gondozta a könyvtár állományát, és

¹ CZAKÓ Elemér, *Az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeum ex libris kiállításának katalógusa* (Franklin, Budapest 1903) 13.

az Országos Iparművészeti Múzeum által 1903-ban² rendezett *ex libris* kiállításához kapcsolódóan állította össze jegyzékét,³ melyben 350 *ex librist* írt le, magyar és külföldi tulajdonosok könyvjegyeit.

Részben az ő munkáját is alapul véve számos külföldi gyűjteményhez hasonlóan a Főszékesegyházi Könyvtár is megkezdte állományának bemutatását a kötetekben szereplő tulajdonjegyek alapján. Honlapunk gyűjtőoldalán (www.bibliotheca.hu/possessoros) elérhető a témával kapcsolatos több szakirodalom digitalizált változata, a *possessorok* folyamatosan bővülő alfabetikus listája (kiegészítve a megfejtett metszők, készítők névsorával), valamint a tematikus áttekintést lehetővé tevő címkék, melyek részben a bejegyzőkre, részben pedig a bejegyzések technikájára vonatkoznak.

Az egyes természetes vagy jogi személyekhez tartozó aloldalakon a bejegyző neve, és – ha ismert – rövid biográfiai adatai mellett a tulajdonjegy (nagyítható) fotója, leírása, valamint az *ex libris* vagy bejegyzés és annak átirata, illetve a címkék szerepelnek.

Most az eddig közzétett bejegyzésekhez kapcsolódóan olyan köteteket szeretnénk bemutatni, melyek az első *Corpus Iuris Hungarici*⁴ kiadás két közreaddójának, Telegdi Miklósnak és Mossóczy Zakariásnak a tulajdonában voltak.

Telegdi Miklós (1535–1586) pécsi püspök, esztergomi érseki helynök, nyomdaalapító, könyvkiadó gazdag könyvgyűjteménnyel rendelkezett. A halála után készült könyvjegyzék 272 tételt sorol fel.⁵ Feltehető, hogy e jegyzék 37. tétele⁶ az a kötet, amely a rekatalogizálás során felbukkant. Jelzete: 17776 (régii jelzetek D.II.16, D.I.162). A kolligátum két egyházatya művét tartalmazza: 1) Hilarius Pictaviensis (ca. 315 – ca. 367), D. Hilarii Pictavorvm episcopi Lvcvbrationes ..., Basileae, Froben, 1550; 2) Johannes Damascenus (ca. 676–753), Beati Ioannis Damasceni Orthodoxae fidei accvrata explicatio ..., Basileae, per Henricum Petri, 1548.

Az első mű címlapján a „Nicolai Thelegdij, et amicoru[m]” kézírásos bejegyzés, míg a háttábla belső oldalán ugyanattól a kéztől a „Cracoviae ...” bejegyzés olvasható. Telegdi Miklós egyetemi tanulmányit 1557-től Krakkóban folytatta, valószínű, hogy itt vásárolta a kötetet. Feltételezhető, hogy a rene-

² A kiállítás ismertetése: CZAKÓ Elemér, *Az Iparművészeti Múzeum ex-libris kiállítása*, in *Magyar Iparművészet* (1903) 124-134. A kiállítás katalógusa: CZAKÓ Elemér, *Az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeum ex libris kiállításának katalógusa* (Franklin, Budapest 1903).

³ NÉMETHY Lajos, *Az Esztergomi Főegyházmegeyi Könyvtár „ex-libris” könyvjegyeinek lajstroma* (Buzárovits, Esztergom 1903), www.bibliotheca.hu/possessoros/nemethy.htm.

⁴ *Decreta, constitutiones et articuli regum in clyti Ungariae* (Nagyszombat 1584).

⁵ TÓTH István, *Telegdi Miklós reneszánsz könyvtára*, in *Magyar Könyvszemle* 95 (1979) 3/275.

szánsz kötés is itt készült, mert az előtáblán a szerzők neve, és az 1558-as év szerepel. A fatáblás, vaknyomásos bőrkötés elő- és háttábláját kissé eltérően, azonos görgetők díszítik. Az egyik görgetőn allegorikus nőalakokban ábrázolt erények (*Iustitia, Caritas, Spes, Fides*) jelennek meg, míg a másik datált görgetőn múzsák szerepelnek (Euterpe, Terpsiche 1540, Apollo, Caliope, Thalia). Az előtábla középpozíciójában feltehetően Telegdi Miklós *superexlibrise* látható. Gerincén öt dupla borda van, a gerincmezők indával díszítettek, a kapsoknak csak a nyomai láthatók. A kötet néhol kézirásos lapszéli bejegyzéseket, aláhúzásokat tartalmaz. Későbbi tulajdonosa a háttábla belső oldalán és az azt megelőző lapon lévő 1629-es és 1631-es kézirásos bejegyzés szerint Hévízi János volt. Az ő személyének azonosítása további kutatás feladata.

Mossóczy Zakariás (1542–1587) nyitrai püspök könyvtárát, a Mossóczy-könyvtárát Iványi Béla,⁷ az Egyetemi Könyvtárban őrzött darabjait Pajkossy Györgyné⁸ ismertette. Telegdi Miklós kortársa, munkatársa, a könyvgyűjtő nyitrai püspök, Mossóczy Zakariás könyvtárunkban őrzött breviáriumát, a benne lévő festett címet Kovách Zoltán mutatta be.⁹

A következő két antikva szintén Mossóczy Zakariás tulajdona volt:

1) Mazzolini, Silvestro (1456?–1527?), *Su[m]ma summarum que Syluestrina dicitur ...*, Argentoraci, opera [et] impensis ingenui viri Joannis Grieninger secundario impressa, 1518. Jelzet: Inc.XVI.I.68 (régí jelzet G.VII.11).

A címoldalon „Zachar Mossonius ... 1566” kézirásos bejegyzés olvasható. Az előtábla belső oldalán lévő kézirásos bejegyzés szerint a kötetet 1572-ben ajándékozta Mossóczy Zakariás az esztergomi káptalannak. A fatáblás, virágmotívumokkal díszített, vaknyomásos, barna bőrkötés elő- és háttáblája azonos. A gerincen három dupla borda van, a mezők szintén vaknyomással díszítettek. A kötés erősen sérült, a kapsok hiányoznak. A kötetben néhol aláhúzás, kézirásos lapszéli bejegyzés található.

2) Melanchthon, Philipp (1497–1560), *Omnium operum ... Philippi Melanthonis. I-IV., VVittebergae, excvdebat Iohannes Crato, anno 1562–1564.* Jelzet: 17245 (régí jelzet B.I.97).

⁶ Uo. 279.

⁷ IVÁNYI Béla, *Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése* (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1926).

⁸ PAJKOSSY Györgyné, *Ellebodius és baráti körének könyvei az Egyetemi Könyvtárban*, in *Magyar Könyvszemle* (1983) 225-242.

⁹ KOVÁCH Zoltán, *Mossóczy Zakariás nyitrai püspök esztergomi breviáriuma*, in *Magyar Könyvszemle*, 99 (1965) 3/164-167.

Az első kötet címdalán lévő kézírásos bejegyzés szerint 1569-ben, 12 aranyforintért kerültek Mossóczy Zakariás tulajdonába a kötetek. A címdalán lévő másik kézírásos bejegyzés Révay Ferencről (?–1656, turóci főispán) származik, ő ajándékozta a köteteket 1641-ben az esztergomi káptalannak. A fatáblás, natúr bőrkötések elő- és háttábláját kissé eltérően, azonos görgetőkkel díszítették. Az első görgető palmettás, a másodikon bibliai idézetek (*Data est mihi omnis potestas, et, Ecce Agnus Dei Qui tollit*), a harmadikon medalionos fejek, címerek, mesterjegy (MG), a negyediken a *Fides est sves, Fortitudo 1567, Caritas benignitas, Spes non confundit* felirat látható. A második kötetben megjelenő új görgető feliratai: *Ecce Virgo concipiet, Hic est Filius meus dilectus, Mors ero tua morsus*. A gerinceken négy dupla borda van üres bordamezőkkel. A második kötet előtábláján ZA. MO. PR. ART. MD.LXVII felirat látható.

KUTASSY JÁNOS (1545–1601).
PRÍMÁS, ESZTERGOMI ÉRSEK, GYŐRI MEGYÉSPÜSPÖK

Mossóczy ZAKARIÁS (1542–1584).
 KIRÁLYI TANÁCSOS, NYITRAI PÜSPÖK

◆◆◆ ROKAY ZOLTÁN

PIETRO METASTASIO „KOMOLY” DARABJAI
PATACHICH ÁDÁM NAGYVÁRADI PÜSPÖK SZÍNPADÁN,
ÉS ANNAK SZOMORÚ VÉGE* (ADALÉK)

A tárgynak gazdag irodalma van, azzal kiváló szakértők foglalkoztak és foglalkoznak.¹ Ezért adtam szerény hozzászólásomnak az „Adalék” alcímet. Azért választottam a jelen témát, mert Patachich Ádám horvát volt, Zágrábban is tevékenykedett, ahol teológiai tanulmányaim első évét végeztem. Patachich Ádám kalocsai érsek lett, én pedig az egykor a Kalocsa-Bácsi érsekséghez tartozó Szabadkán – „Maria-Theresiopolis”-ban – születtem, nőttem fel és kilenc évig működtem az ottani Avilai Szent Teréz-székesegyházban, most ugyanott van szobám a papi otthonban.

Az alábbiakban elbeszélésre kerülő témát annak szereplői köré csoportosítom:

I. Patachich Ádám (1716?–1784),² a „zajezdai” előnevet viselő családból származott, épp úgy, mint nagybátyja, Patachich Gábor (1733–1745. kalocsai érsek). Patachich Ádámot a Karlovác melletti Hrtneben keresztelték meg. Iskoláit Zágrábban kezdte és Grazban folytatta, majd Bécsben, 1734-ben filozófiai doktorátust szerzett, kitüntetéssel. Bécsben részesült az egyházi rend alsóbb fokozataiban. 1735-ben a család több más tagjával bárói címet kapott. Ezután Rómában tanult 1735–1739-ig, mint a Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke. 1738-ban szentelték pappá a Lateráni bazilikában. Római tartózkodása alatt vették fel Patachichot az Árkádiának nevezett költői körbe, amely az antik világot utánozva, Vergilius eklogáinak szellemében költői versenyeket rendezett. A tagok pásztor-neveket vettek fel, s az antik példaképet összefüggésbe hozták a betlehemi pásztorokkal, ezáltal keresztény, bibliai jelleget adva

* Elhangzott a VIII. Lelkiségtörténeti konferencián (Budapest, 2015. április 16.).

¹ Többek között: ZAMBRA Alajos, *Metastasio „Poeta Cesareo” és a magyarországi iskoladráma a XVIII. század második felében*, in *Egyetemes Filológiai Közlöny* XLIII (1919) 1–74 (Patachich: 57 köv.); TÓTH Sándor Attila, *Rómából a Pannon Árkádiába. Patachich Ádám fiók-Árkádiája: Nagyvárad, Kalocsa* (Budapest 2004); STAUD, Géza, *Adelstheater in Ungarn* (Wien 1977), 105–155; Bischof Adam Patachich und seine Oper; LAKATOS Adél (szerk.), *Patachich Ádám érsek emléke* (Kalocsa 2005).

² TÓTH Tamás, *Az ifjú Patachich Ádám... (1716–1759)*, in LAKATOS 15–24.

a mozgalomnak. Az Árkádia első és legkiválóbb fővédnöke Krisztina korábbi svéd királynő volt, aki, miután katolizált, elveszítette a trónt, Rómában élt, ahol 1689-ben meghalt. A mozgalom „*spiritus rectora*” Pietro Ottononi bíboros volt (1667–1740), a későbbi VIII. Sándor pápa unokaöccse.³ A társaság kiváló tagjai közül Ludovico Antonio Muratori (1672–1750), akit a „modern történetírás atyjának” neveznek, és Pietro Metastasio (1698–1782), későbbi bécsi udvari költő érdemel elsősorban említést, aki 1718-ban lett az Árkádia tagja, aki 1730-ban Bécsbe távozott,⁴ és akiről a továbbiakban is szó lesz.

Patachich Ádám 1739-től verboveci plébánosként működött, majd 1741-től zágrábi kanonok, több kerület főesperese, címzetes apát, választott püspök, aki katonai funkciókat is betöltött és az országos ügyekben is részt vett. Így kísérte el Klobusiczky Ferencet (1748–1751: zágrábi püspök, 1751–1760: kalocsai érsek) mint oldalkanonok az országgyűlésre. Patachich 1751-től Bécsben tartózkodott. 1759-ben nevezték ki nagyváradai püspöknek. Konszekrációja 1760. március 30-án történt Bécsben, Migazzi Kristóf bécsi érsek vezetésével, aki Rómában Patachich iskolatársa, és az Árkádia tagja volt. Patachich műve a nagyváradai székesegyház építésének befejezése és a püspöki rezidencia felépítése. Ám közbejött 1776-ban Patachich kinevezése kalocsai érsekké. 1784-ben halt meg érseki székhelyén. Sírhelye a kalocsai főszékesegyház kriptájában van.

PATACHICH ÁDÁM

³ VIALE FERRERO, Mercedes, *Le didascalie Scenice del Metastasio*, in MURAGO, Maria Teresa (szerk.), *Metastasio e il mondo musicale* (Firenze 1986) 133–149; LAKATOS: 20–21. A színelőadásokat Ottononi bíboros jóvoltából a Palazzo della Cancelleria Apostolicában tartották, és más palotákban is megismételték magas rangú vendégek tiszteletére, így pl. Kelemen Ágost bajor főherceg, kölni hercegecsék, választófejedelem tiszteletére 1727-ben, vö. PIPERNO, Franco, *Il componimento Sacro*, in MURAGO 153. A római Árkádia példájára Dalmáciában is létrehozta egyet. Vö. GOLUB, Ivan, *Arkadija i Hrvatska*, in *Hrvatska i Europa III* (szerk.: Ivan Golub; Zagreb 2003) 225–229. Az Arkadia Horvátországban továbbra is fennáll, Ivan Golub az „Arione Geresteo” néven tagja.

⁴ LAKATOS 23.

PIETRO METASTASIO

II. Pietro Metastasio (1698–1782)⁵ – eredetileg: Trapassi. A görögösített nevet Gian Vincenzo Gravina adta neki, aki őt örökbe fogadta, s igen jó nevelésben részesítette. Metastasio csodagyermeknek számított, már fiatalon kitűnt költeményeivel. Jogi tanulmányait megszakítva teljesen a librettók és melodramák írásának szentelte magát, amelyek főleg mitológiai és történelmi tárgyúak, de vannak köztük bibliai tartalmúak is.⁶ Ezeket többen megzenésítették Pergolesitől Mozartig. E zeneművek közül minden bizonnyal a legismertebb W. A. Mozart La Clemenza di Tito operája. 1729-ben VI. Károly osztrák császár meghívta őt Bécsbe udvari költőnek. A császár halála után, Mária Terézia uralkodása idején is megmaradt pozíciójában, ám a királynő

nem támogatta Metastasio tevékenységét oly bőkezűen, mint elődje. Ettől függetlenül szívósan dolgozott, s kivonatot készített Arisztotelész Poétikájából (1782),⁷ amelyben saját irodalomelméletét fejti ki. Metastasio 1782-ben halt meg. Koporsója megtekinthető a bécsi Szent Mihály-templom alatt, a spanyol testvérület sírboltjában.⁸ Művei több kiadást értek meg, s több nyelvre lefordították.⁹ Metastasio nagy hatással volt a magyarországi iskoladráma kialakulására.¹⁰ Stílusát csak fenntartással nevezhetjük rokokónak.¹¹

III. Carl Ditters von Dittersdorf (1739–1799)¹² Bécsben született, ahol a jezsuita gimnáziumban tanult. Zenei – hegedűművészi – képzését Giuseppe Bonnonál nyerte, akinél Dittersdorf kompozíciót is tanult. 1761-ben tagja lett a Christoph

⁵ RONGA, Luigi, „L'Opera Metastasiana” (Milano-Napoli 1968) VII–LIX.

⁶ Uo.

⁷ WEISS, Piero, *Metastasio e Aristotele*, in MURAGO 1-12.

⁸ POSCH, Waldemar, *St. Michael in Wien* (Wien 1981) 12-14. – Az „abbate” megjelöléssel kapcsolatban tudni kell, hogy az apáti címet nem csak felszentelt papok nyerhették el.

⁹ Vö. 3. jegyzet. Magyarul többek között: GÁNÓCZY Antal (nagyváradai kanonok, az Árkádia tagja), *Isaak a' Megváltónak Képe: Szomorú játék...* (Nagy-Váradon 1769); CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Galatea* (Nagyvárad 1806); *A pásztor király* (Nagyvárad 1806).

¹⁰ Vö. ZAMBRA.

Willibald Gluck által vezetett udvari operazenekarnak. 1765-ben – engedve Patachich Ádám meghívásának – Michael Haydn utódként átvette a karmesteri állást a nagyváradai püspök udvarában. A zene- és énekkart az 1769-es feloszlataáig, a „szintársulat” elbocsájtásáig vezette. Innen Breslauba (Wroclaw, Boroszló) távozott, ahol az ottani hercegérsek udvari karmestere lett. Nemességet nyert és különböző kitüntetésekben részesült, de öregségére megbetegedett, és nyugdíjaztatása után szűkölködött. Rendkívül termékeny szerző volt: komoly és egyházi vokális és instrumentális szerzeményein túl (misék, motetták, vesperások, litániák)¹³ vígjátékokat is szerzett, amelyek közül legismertebb a *Der Doktor und der Apotheker*.¹⁴

CARL DITTERS VON DITTERSDORF

Jelen összefüggésben legértékesebb Dittersdorf „Életleírása” (*Lebensbeschreibung*), amelyet fiának tollba mondott. Ebből nem csak őróla értesülünk, hanem munkaadójáról, Patachich Ádámról, a nagyváradai körülményekről és az ő elbocsájtásáról, valamint a társulat feloszlataásáról is.¹⁵ Dittersdorf kedvében akart járni a mecénás főpaprak, és nevenapjára hangversenyt rendezett, amelyen évente előadták Metastasio: „Izsák a Megváltó előképe” (*Isaaco, Figura del Redemptore*) c. művét, amelyet maga a szerző *Azione Sacra*-nak nevez. Ennek „zenéjét” eredetileg Antonio Predieri¹⁶ szerezte, Dittersdorf azonban alaposan átkomponálta. Mivel a publikum olaszul nem értett, latin fordításban adták elő. (Már előző nap is előadtak Metastasiótól egy kantátát, amelyet Dittersdorf nem nevez meg). Az „Izsák” latin fordítása, Dittersdorf

¹¹ Így ZAMBRA 8; TÓTH 27–29. Metastasio stílusára a témaválasztás (klasszikus ókor) szempontjából, nézetem szerint inkább ráillik a „klasszicista” vagy „klasszicizáló”.

¹² *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* 5 (szerk.: Ludwig Finscher; Bärenreiter, Kassel 2001) 1109–1127.

¹³ Az előbbi jegyzetben feltüntetett forrásban Dittersdorf szerzeményeinek jegyzéke 6 hasábot tesz ki.

¹⁴ Esetenként: *Der Apotheker und der Doktor*. (Lásd az előbbi két jegyzetet.)

¹⁵ Staud Géza bőségesen és részletesen idézi Dittersdorf írását.

¹⁶ Luca Antonio Predieri (1688–1767) bolognai zeneszerző. 1737–1765-ig Bécsben működött: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, „Predieri” címszó.

tanúsága szerint a püspök műve volt. A karmester szándékosan választotta ezt a darabot, miután a püspök névnapja december 24., karácsony vigiliája, szigorú böjt, s az egész ádvent, a nagyböjthöz hasonlóan „tiltott idő” (volt), amelyben nem volt szabad hangos mulatságokon résztvenni, a fent nevezett darab viszont nem volt „vigjátéknak” nevezhető.¹⁷ Ám ez volt a vég kezdete. Mert nem mindenki tudott és volt hajlandó különbséget tenni a tragédia és a komédia között. Ehhez hozzájárult, hogy a helyben állomásozó katonai alakulat parancsnoka parasztlakodalmat alakító, jelmezes felvonulással lepte meg a püspököt (ez nem tiltott időben történt),¹⁸ továbbá az sem szolgált feltétlenül a hívők lelki épülésére, hogy a névnap előestéjén a püspök lakosztályában különböző szórakoztató játékokra voltak hivatalosak a vendégek, december 24-én pedig 70 terítékes lakomára.¹⁹ Még akkor is, ha ez alkalmából csak halat szolgáltak fel, már maga a gondolat is eléggé bizarr. Maga Patachich engedélyezte, hogy farsangi időben vigjátékokat adjanak elő azzal a feltétellel (amint ezt Dittersdorf feljegyezte), hogy azokban ne legyen „semmi erkölcs-telen kétértelműség”.²⁰

Patachichot feljelentették Mária Teréziánál, aki mint apostoli király az ország területén felelős volt az egyházi fegyelem betartásáért.²¹ A császárné kabinet-titkára „*sub rosa*” értesítette a püspököt, hogy egy bizottság (küldöttség) fel fogja keresni a püspöki székvárost, hogy kivizsgálja az ügyet, miszerint a püspöki rezidencia egész éven át hangos mulatságok színhelye. Ezt a leleplezést (*prostitution*: „pellengérré állítás”) úgy tudná megelőzni Patachich, ha minél előbb eltávolítaná ezt a „botránykövet”.²² A püspök elhátározta, feloszlatta és szélnek ereszti a „társulatot”. Ettől lelki beteg lett.²³ Már miután döntött, megmutatta Dittersdorfnak a császári kabinettől érkezett levelet. Ő rágalomnak minősítette az abban elmondottakat. Mondván, hogy különbséget kell tenni vigjátékok és az Izsákról szóló „szent cselekmény” között, amely Bécsben is előadásra került nagyböjti és ádventi időben; úgyszintén az álarcosbál és jelmezes felvonulás között, amely a parasztlakodalmat („*Bauernhochzeit*”) utánozza, s amilyenén ő maga is résztvett annak idején Bécsben.²⁴

¹⁷ STAUD 130.

¹⁸ Uo. 142.

¹⁹ Uo. 136.

²⁰ Uo. 132.

²¹ Uo. 143.

²² Uo.

A „Bauernhochzeit” kapcsán álljon itt egy példa a XVII. századi protestáns prédikáció-irodalomból:

„Anno 1639-ben, Bécsben, Ausztriában mindenféle tréfás maskarával rendezték meg a farsangi éjszakát, és ugyanakkor egy parasztlakodalmat rendeztek, amelynek benépesítésére több mint száz magasrangú és előkelő személy jelentkezett mindkét nemből, akik mind parasztruhában vonultak fel. A menet előtt 50 előkelő uraság lovagolt, mindannyian parasztruhában. Ezt követte 12 kocsi, amelyeket 6-6 ló húzott, a kocsik pedig zöld lombozattal voltak fölékesítve, amelyek árnyékában az asszony nép nem másként öltözve ült, mint parasztselédségnek. A kocsisok is magasrangú uraságok voltak, de kinézetükre valódi parasztszolgák, akik így mentek körbe a városon, együtt. Ezt követően drága lakomát és táncot rendeztek, de ezt is mind paraszt módra. Ám az említett Bécs városon kívül és körül ugyanakkor láttak egy szörnyű és rémítő kísértetet, amely egy szánkón ült, egy háromlábú ló által vontatva, amely megállás nélkül tüzet prüszkölt. Azt írják, hogy akik a borzasztó szörnyet szemükkel látták, azokat hamarosan megütötte a guta. A következő években is mindenféle rendkívüli dolog történt és volt látható ugyanott.”²⁵

Metastasio, Patachich és Dittersdorf, mindhárman megjárták Bécset. Nem tudom, eljutott-e hozzájuk az előadott vallási horror híre azoktól, akik a guta-ütésből felépültek. Metastasio, Patachich és Dittersdorf a felvilágosodás fiai. Egy világ választja el őket az 1639 farsangjára datált parasztlakodalomtól és borzalomtól. Az viszont elgondolkodtató, hogy egy uralkodó (még akkor is, ha apostoli király) utasít rendre egy egyházfejedelmet. Nagyváradon elterjedt és az egyháztörténészek számára sem idegen a gondolat, hogy Patachichnak büntetésből kellett a kalocsai érseki székre távoznia. Mária Terézia fölfelé buktatta a *promoveatur ut amoveatur* elv szerint.²⁶ Mindez nem csökkenti Patachich Ádám, a nagy humanista és bőkezű mecénás érdemeit.

²³ Uo. 144.

²⁴ Uo.

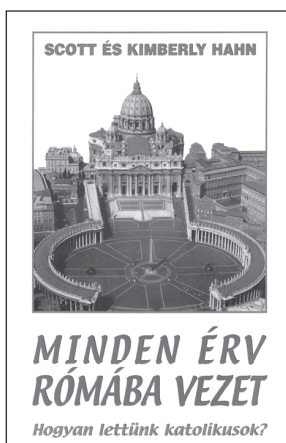
²⁵ ZEILLER, Martin, *Epistulae, centuria 4, Epistula 32*, in *Das Predigtexempel bei protestantischen Theologen des 16. und 17. Jahrhunderts* (szerk.: Ernst Heinrich Rehermann; Göttingen 1977) 327.

²⁶ LAKATOS Andor, *Patachich Ádám mint főpap... (1759–1784)*, in LAKATOS 31; ADRIÁNYI Gábor, *Patachich Ádám korának egyháztörténete*, in LAKATOS 14.

Scott és Kimberly Hahn

MINDEN ÉRV RÓMÁBA VEZET

HOGYAN LETTÜNK KATOLIKUSOK?

Protestáns keresztényként a Hahn házaspár naponta találkozott azokkal a hittételekkel, melyek évszázadok óta a protestáns-katolikus szembenállás jellemzői. Ők azonban nem elégedtek meg a tanáraik és lelkészeik által adott magyarázatokkal. Szentírási és logikai érvek segítségével maguk keresték a választ olyan sokat vitatott kérdésekre, mint a Mária-tisztelet, a pápai tévedhetetlenség vagy a gyermekkereszttség.

Az igazság keresése során Scott és Kimberly Hahn útja a Katolikus Egyházba vezetett. Ebben a könyvben a megtérésük során fogant felismeréseiket gyűjtötték össze, hogy útkeresésük története fátkyaként szolgáljon azok számára, akik hozzájuk hasonlóan az igazi világságot és az üdvösséget keresik.

232 oldal, puhafedele. Ára: 1800 Ft

A SZENVEDŐ EMBER ISTEN SZÍNE ELŐTT

VARIA THEOLOGICA SZOROZAT

A tanulmányok a szenvedéstől egzisztenciálisan érintett és döntés elé állított ember helyzetét és tapasztalatát vizsgálják teológiai szempontból. Annak az embernek a helyzetét és tapasztalatát, aki Isten színe előtt áll, aki azzal a hittel él, hogy egész élete „coram Deo” zajlik, hogy még szenvedései is Isten színe előtt átéltek szenvedések. Hogyan birkózik meg a szenvedés súlyos kérdésével a hívó ember? Milyen krízisbe juttathatja hitét a szenvedése, s hogyan állhat helyt e kiélezett situációban? A szenvedés helyzetében milyen választ és segítséget kap Istentől? Mi Isten végső válasza a szenvedésre? Ezek az alapvető kérdések adják meg a könyv vezérfonalát.

332 oldal, puhafedele. Ára: 2700 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda • 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974

www.szitkonyvek.hu